

Список использованных источников

1. Левко, О. Н. Витебск / О. Н. Левко; Нац. акад. наук Беларуси, Ин-т истории. – Минск: Беларус. навука, 2010. – 335 с.
2. Города, местечки и замки Великого княжества Литовского: энциклопедия / ред. совет: Т. В. Белова (пред.) [и др.]. – Мн.: Беларус. Энцыкл. им. П. Бровки, 2009. – 312 с.
3. Русецкий, А. В., Русецкий, Ю. А. Художественная культура Витебска с древности до 1917 года / А. В. Русецкий, Ю. А. Русецкий. – Мн.: БелЭн, 2001. – 288 с.
4. Колединский, Л. В. Раскопки в Витебске // Археологические открытия 1979 г. – М., 1980.
5. Бубенько, Т. С. Исследования в Витебске // Археологические открытия 1983 г. – М., 1984.
6. Скрипченко, Т. С. Обмен и местное производство в средневековых городах Беларуси (по материалам стеклянных браслетов) // Труды Пятого Междунар. конгр. славн. археологии. Киев, 1985.
7. Абецдарский, А. С. Белоруссия и Россия: очерки рус.-бел. связей второй половины XVI – XVII в. / А. С. Абецдарский. – Мн.: Выш. шк., 1978. – 255 с.

УДК [001(09)](476)

НАВУКОВАЯ ДЗЕЙНАСЦЬ К. А. КАСОВІЧА

Субоцін А.А., к.г.н.

*Віцебскі дзяржаўны тэхналагічны ўніверсітэт,
г. Віцебск, Рэспубліка Беларусь*

Рэферат. У артыкуле разглядаецца жыццёвы і творчы шлях К. А. Касовіча, ураджэнца Беларусі, вядомага навукоўца і педагога, які зрабіў вялікі ўклад у станаўленне сучаснага ўсходазнаўства і быў вядомы перакладамі ключавых помнікаў старажытнай літаратуры.

Ключавыя словы: навука, усходазнаўства, старажытныя мовы, філалогія.

Каятан Андрэевіч Касовіч нарадзіўся ў сям'і ўніяцкага святара ў Полацку.

Старэйшы брат Каятана Ігнацій (1808–1878) у 1830 г. пасля заканчэння галоўнай духоўнай семінарыі пры Віленскім універсітэце, быў узведзены ў ступень магістра багаслоўя. У выніку стаў філалагам, прафесарам Варшаўскага і Кіеўскага ўніверсітэтаў.

З 3 верасня 1824 г. па 4 красавіка 1830 г. Каятан вучыўся ў Полацкім вышэйшым піярскім вучылішчы.

У 1822 г. пасля выгнання з Расійскай імперыі езуітаў, Віцебскі піярскі калегіум быў пераведзены ў Полацк у памяшканне Полацкай езуіцкай акадэміі. Там было створана вышэйшае піярскае вучылішча (складалася з прыходскага вучылішча, 4-класнага павятовага вучылішча і 3-гадовых «курсаў вышэйшых навук»).

Улетку 1830 г. у сувязі з распачатым антырасійскім паўстаннем вучылішча было закрыта. Каятан Касовіч перайшоў у Віцебскую базільянскую гімназію, дзе з 4 жніўня ён пачаў вучыцца ў 6 класе (у 1822 г., праз два гады пасля імператарскай забароны дзейнасці езуітаў, Касцёл Святога Юзафа і будынкі езуіцкага калегіума былі перададзены базільянам).

Адвучыўшыся год у базільянскім вучылішчы К. Касовіч вырашыў працягнуць адукацыю, але грошай у бацькоў на гэта не было, і ён звярнуўся да Г. І. Карташэўскага, папчыцеля Беларускай навучальнай акругі (да 1850 г. яе цэнтр размяшчаўся ў Віцебску), каб вучыцца ў Маскоўскім універсітэце за казённы кошт.

Для гэтага Касовіч экстрэнам здаў экзамены ў віцебскай гімназіі і атрымаў адпаведны атэстат у кастрычніку 1831 г..

Тады ж яго бацька Андрэй Якаўлевіч, які служыў у той час святаром у вёсцы Малыя Дольцы Барысаўскага павета, напісаў згоду на выхад сына з духоўнага звання і пяцігадовую службу ў Беларускай навучальнай акрузе пасля завяршэння «поўнага курса навук славесных» [1, с. 238].

Падчас вучобы ў імператарскім Маскоўскім універсітэце, восенню 1832 г. удзельнічаў у стварэнні тайнага Польскага «таварыства аматараў айчынай славеснасці», адным з арганізатараў якога быў студэнт славеснага аддзялення выпускнік віцебскай гімназіі Тадэвуш Заблоцкі. Князь С. М. Галіцын, які праводзіў расследаванне дзейнасці таварыства

вырашыў К. Касовіча «вызваліць ад усякага пераследу, з выкліканнем аб абачлівасці на будучы час».

К. Аксакаў успамінаў пра студэнцкія гады Касовіча наступнае: «Коссович на втором курсе уединился от всех, не занимался университетским учением, не ходил почти на лекции; а когда приходил, то приносил с собою книгу и не отнимал от нее головы все время, как был в аудитории. На него смотрели с удивлением, говорили: Коссович не занимается; а он, между тем, глотал один древний язык за другим. Коссович вступил на свою дорогу, филологическое призвание заговорило в нем, и именно он трудился дельно и быстро себя образовывал. Однако Коссович был оставлен на втором курсе; впоследствии, занявшись университетскими предметами, он без труда вышел кандидатом».

Маскоўскі універсітэт К. Касовіч скончыў у 1836 г. У 1839 г. ён быў прызначаны старшым настаўнікам грэцкай мовы ў Цвярскую гімназію. Тут Касовіч самастойна стаў вывучаць санскрыт, старажытнаўрэйскаю і арабскую мовы. У 1843 г. ён быў пераведзены ў другую Маскоўскую гімназію. У 1845–1847 гг. быў выкладчыкам у Інстытуце ўсходніх моў Лазаравых. У гэты час Касовіч атрымаў вядомасць дзякуючы некалькім перакладам з санскрыту, надрукаваным у часопісе «Москвитянин», і працам у галіне грэцкай мовы.

У 1849 г. пераехаў у Пецяярбург, дзе заняўся рэпетытарствам (быў настаўнікам А. М. Майкова). 22 чэрвеня 1850 г. быў прызначаны рэдактарам вучоных работ у Імператарскую публічную бібліятэку па прадстаўленні дырэктара гэтай установы М. А. Корфа. Тут працаваў да канца свайго жыцця, выконваючы функцыі бібліятэкара. Яго намаганнямі быў створаны каштоўны кніжны фонд пад назвай «Россика». У 1851 г. Касовіч быў камандзіраваны на восем месяцаў у Лондан для папаўнення гэтай калекцыі. З 1853 г. лічыўся загадчыкам аддзялення кніг на ўсходніх мовах, дзе правёў вялікую арганізатарскую працу [2, с. 15].

У 1858 г. ён быў дапушчаны да выкладання санскрыту ў Пецяярбургскім універсітэце без аплаты, а ў 1860 г. уключаны ў штат універсітэта на пасаду экстраардынарнага прафесара. Першым у Расіі стаў выкладаць старажытнаіранскія мовы: «зендскую» (так у тыя гады называлі авестыйскую мову) і старажытнаперсідскую.

Памёр 26 студзеня (7 лютага) 1883 г.; пахаваны на Смаленскіх праваслаўных могілках Пецяярбурга.

Ён быў вядомы перш за ўсё сваімі перакладамі. Як элініст, ён пераклаў у 1843 г. «Элементарную граматыку» Р. Кюнэра, якая вытрымала 4 выданні.

Разам з братам Ігнатам Касовічам выпусціў грэцка-рускі слоўнік (1848), ганараваны Дзямідаўскай прэміяй.

Як санскрытолаг, ён у 1844 г. ў «Москвитяніне» выпусціў свой першы пераклад з санскрыту – «Супдас і Упесундас. Эпізод з Махабхараты». За гэтым рушылі ўслед і многія іншыя, у прыватнасці пераклад «Бхагават-Гіты» (1854). У 1854 г. ён пачаў выдаваць санскрыта-рускі слоўнік, які застаўся няскончаным.

У якасці іраніста вывучаў авестыйскую мову і займаўся перакладам самой «Авесты». Пераклады гэтай кнігі былі надрукаваныя ў Парыжы і Пецяярбургу на лацінскай мове і прынеслі аўтару міжнародную вядомасць. Самым буйным працай вучонага стала выданне ў 1872 г. поўнага корпуса перакладаў старажытнаперсідскіх клінападобных надпісаў на лацінскую мову.

Па гебраістыцы Касовіч вядомы перакладамі «Яўрэйскай граматыкі» В. Гезеніуса (1874) і «Яўрэйскай хрэстаматыі, са спасылкамі на граматыку Гезеніуса і гласарыем яўрэйска-рускім» (1875) [2, с. 17].

На прыкладзе К. Касовіча мы маем выбітны ўзор самавучкі, які выбіўся на сваю дарогу сярод пастаянных пазбаўленняў. Ён пачаў цікавіцца і займацца Усходам у той час, калі маладая навука ўсходазнаўства не падзялілася яшчэ на незлічоныя спецыяльнасці, і калі можна было лічыцца арыенталістам наогул, а не толькі арабістам, санскрытыстам, асірыёлагам і г.д. І сапраўды К. Касовіч быў і гебраістам, і іраністам, і санскрытыстам, і па ўсіх гэтых спецыяльнасцях пакінуў працы. У той час Усход з'яўляўся як бы адкрыццём, творы ўсходніх літаратур адсоўваліся ў глыб стагоддзяў і дзякуючы гэтаму нават самыя нязначныя творы атрымлівалі ў вачах даследчыкаў велізарную значнасць. Цяпер, калі ўнесены ўжо некаторы парадак у храналогію Усходу, працы таго часу ў значнай меры страцілі значэнне і цікавасць, і маладая школа арыенталістаў часам з занадта вялікай пагардай глядзіць на працы сваіх папярэднікаў, якія для яе бескарысныя.

Гэтыя заўвагі мы палічылі неабходнымі, каб растлумачыць тое поўнае забыццё, якому падвергліся з боку спецыялістаў амаль усе працы К. Касовіча. Працы яго можна падзяліць

на тры аддзелы: працы па санскрыцкай мове і літаратуры, даследаванні мовы і літаратуры Старажытнай Персіі і працы па яўрэйскай мове; працы Касовіча па грэцкай мове былі выключна навучальнага, а не вучонага характару.

Працы Касовіча спрыялі нямаля развіццю цікавасці да ўсходазнаўства, хоць ён не пакінуў пасля сябе вучняў па сваёй спецыяльнасці, якая і да гэтага часу не карыстаецца ў нас папулярнасцю.

Як выкладчык і ў сярэдніх, і ў вышэйшых навучальных установах К. А. Касовіч адрозніваўся рэдкім уменнем зацікавіць сваіх слухачоў і распачаць у іх любоў да вывучэння моў.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Энцыклапедыя літаратуры і мастацтва Беларусі: У 5-і т. Т. 3. Карчма – Найгрыш / Рэдкал.: І. П. Шамякін (гал. рэд.) і інш. – Мн. : БелСЭ, 1986. – 751 с.
2. Даўгяла, Г. І. К. А. Касовіч: вядомы і незнаёмы. – Мн. : «Геронт-А», 1994. – 20 с.

УДК 2:908

РЭЛІГІЙНАЯ І ПОБЫТАВАЯ КУЛЬТУРА ІУДЗЕЯЎ НА ВІЦЕБШЧЫНЕ Ў XVII–XIX СТСТ.

Уткевіч В.І., к.філал.н., дац.

*Віцебскі дзяржаўны тэхналагічны ўніверсітэт,
г. Віцебск, Рэспубліка Беларусь*

Рэферат. Артыкул прысвечаны разгляду асаблівасцей канфесійнай культуры іудзеяў на Віцебшчыне ў эпоху Новага часу і яе ўплыву на паўсядзённае жыццё гараджан.

Ключавыя словы: Віцебск, канфесійная культура, іудаізм, хасідызм, сінагога, Тора.

Першыя звесткі пра яўрэяў у Віцебску адносяцца да 1551 года, аднак іудзейская абшчына атрымала дазвол на будаўніцтва сінагогі на ўласнай зямлі “у замку ці горадзе” толькі ў 1627 г. [5]. Падрабязныя звесткі пра жыццё абшчыны змяшчаліся ў віцебскім пінкасе (актавая кніга яўрэйскіх абшчын), які яшчэ напачатку ХХ ст. захоўваўся ў горадзе. Ці ацалелі рукапіс да нашых дзён, застаецца невядомым. Кароль Рэчы Паспалітай Уладзіслаў IV прадаставіў яўрэям Віцебска даволі шырокія правы, прывілеі і ільготы. Так, у “Прывілеі” Уладзіслава IV, дадзенага віцебскім яўрэям у 1633 г., гаварылася: “Абвяшчаем... усе правы прывілеі, ільготы, падданым нашым жыдам, якія пражываюць ва ўсім княстве Літоўскім, у гарадах і мястэчках, папярэднікамі нашымі. .. дараваныя на ўсякія купецкія абарачэнні і гандаль рознымі таварамі, адкрыццё крам, на меру локцем і вага фунтам, на малітоўныя школы і могілкі... Акрамя таго, мы... пакідаем згаданых віцебскіх жыдоў суцэлы і непарушна пры правах і палёгках, вышэйпаказаных у генеральнай грамаце нашай... Звыш гэтага дазваляем ім у тым жа горадзе Віцебску купляць дамы і пляцы і свабодна імі распараджацца... Што ўсё сцвярджаючы за віцебскімі жыдамі, мы прымаем іх пад нашу каралеўскую абарону і заступніцтва” [1, с. 277]. Па звестках інвентара Віцебска 1640-х гадоў, «школа жыдоўская» знаходзілася ў Ніжнім замку паміж будынкамі праваслаўнай Благавешчанскай царквы і пратэстанцкага кальвінскага сабора.

Да сярэдзіны XVII ст. Віцебскі кагал знаходзіўся пад юрысдыкцыяй Брэсцкага, праз дапамогу якога ён быў падпарадкаваны Літоўскаму вааду. З другой паловы XVII ст. яўрэйскія абшчыны Віцебскага і Мсціслаўскага ваяводстваў увайшлі ў сферу падпарадкавання так званай Беларускай сінагогі. У 1691 кагал Віцебска за вядомую суму грошай быў аб’яўлены вольным ад выплаты “гібернавага” падатку – грашовага падатку, які плацілі жыхары ВКЛ на ўтрыманне войска. Яўрэйская абшчына Віцебска вяла пратакольныя запісы (пінкас) з 1706 г. У 1772 г. яўрэйская абшчына Віцебска налічвала 1227 чал. (каля 25 % усяго насельніцтва). Аднак увядзенне так званай мяжы аселасці спрыяла павелічэнню яўрэйскага насельніцтва ў горадзе, і ўжо ў 1862 г. яно складала 14774 чал., гэта значыць менш чым за стагоддзе вырасла прыкладна ў 12 разоў. Першапачаткова Віцебск быў апірышчам артадаксальнага іудаізму з элементамі яўрэйскай вучонасці, агульна ўласцівай літоўска-беларускім яўрэям. У другой палове XVIII ст. сярод абшчын пачаў распаўсюджвацца хасідызм (ад “хасід” – набожны). І ўжо напрыканцы XVIII ст. Віцебск ператварыўся ў адзін з найбуйнейшых цэнтраў хасідызму ў